

B. Knežević, K. Zahariev Vukšinić, A. Šijaković*

PREVENCIJA HIV/AIDS-a U POPULACIJI RADNIKA MIGRANATA

UDK 616.98 AIDS:613.97-057.56

PRIMLJENO: 15.12.2011.

PRIHVAĆENO: 28.6.2012.

SAŽETAK: Hrvatska pripada skupini zemalja s malim brojem zaraženih HIV-om. U Hrvatskoj se od 1986. godine kontinuirano provode programi za suzbijanje i sprečavanje HIV/AIDS-a. Glavni cilj programa je osigurati i dalje nisku razinu pobola od HIV infekcije i AIDS-a. Dio planiranih aktivnosti u koji je uključen Hrvatski zavod za zaštitu zdravlja i sigurnost na radu (HZZZSR) i medicina rada usmjeren je na smanjenje prijenosa infekcije u populaciji radnika migranata i članova posade brodova. Planirane aktivnosti su promoviranje dobrovoljnog, anonimnog i besplatnog savjetovanja i testiranja u populaciji radnika migranata, održavanje radionica za savjetnike u medicini rada, provođenje kontinuiranog savjetovanja o smanjenju rizika od HIV-a za osobe koje odlaze u inozemstvo u ordinacijama koje provode epidemiološku djelatnost i u ordinacijama medicine rada. U postojeću mrežu ordinacija medicine rada za prevenciju HIV zaraze nastoji se aktivno uključiti i druge partnere: poslodavce, stručnjake iz zaštite na radu, predstavnike radnika, sindikata i radničkih povjerenika. Stručnjaci zaštite na radu svojim aktivnim uključivanjem mogu postati promicatelji znanja o HIV/AIDS-u. Važno je prenositi svoja znanja na same radnike te njih osposobljavati i uključivati u tzv. vršnjačku edukaciju.

Ključne riječi: HIV, radnici migranti, savjetovanje, vršnjačka edukacija

UVOD

Prema dosadašnjim epidemiološkim istraživanjima, Hrvatska pripada skupini zemalja s malim brojem zaraženih HIV-om. Raširenost HIV-a u Hrvatskoj bitno je niža od one u većini drugih istočnoeuropskih zemalja, što ju svrstava u zemlje s niskom prevalencijom HIV-a (*Greiner i sur., 2006., Gjener-Margan i sur., 2006a., Kolaric, 2011.*). Do sada je u razdoblju od 1985. do 2010. godine u Hrvatskoj registrirano 862 osobe zaražene HIV-om, od toga je 325 osoba

obolilo od AIDS-a i 176 umrlo. Godišnje se registrira 15 oboljelih od AIDS-a, što Hrvatsku uvrštava u zemlje s niskom razinom učestalosti te bolesti. Godišnji broj novooboljelih od AIDS-a kreće se u vrijednostima manjim od 4 na milijun stanovnika, zahvaljujući intenzivnim, kontinuiranim i sustavnim mjerama (*HZJZ, 2011.*). HIV/AIDS je prepoznat kao globalni javnozdravstveni problem. U svijetu, prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije, ima preko 33,5 milijuna zaraženih (*Nemeth Blažić, 2009.*). Važno je istaknuti da u europskoj regiji živi oko 2 milijuna ljudi s HIV/AIDS-om, da u istočnoj Europi izrazito raste broj novooboljelih i iznimno je važno sustavno provoditi preventivne programe (*Matić, i sur., 2006.*). U Hrvatskoj se od 1986. godine kontinuirano provode programi za suzbijanje i

*Dr. sc. Bojana Knežević, dr. med., spec. medicine rada i sporta (bknezevic@hzzzs.hr), Katarina Zahariev Vukšinić, dr. med., Ana Šijaković, dipl. ing., Hrvatski zavod za zaštitu zdravlja i sigurnost na radu, R. Cimermana 64a, 10 020 Zagreb.

sprečavanje HIV/AIDS-a (*Gjenero-Margan i sur., 2006b.*). Velik dio mjera za prevenciju HIV/AIDS-a temelji se na zdravstvenom odgoju općenito, posebno na onom dijelu populacije koja je povezana s povećanim rizičnim ponašanjem, u nastojanju da se ono promijeni.

S obzirom na nizak rizik od HIV/AIDS-a u Hrvatskoj, ove mjere trebaju se u prvom redu odnositi na promociju odgovornog ponašanja u općoj populaciji te prevenciju u pojedinim prepoznatim skupinama povećanog rizika kao što su npr. radnici migranti. Uspješan program u ovom dijelu ponajprije zahtijeva sustavan zdravstveno odgojni rad, suradnju državnih institucija s poslodavcima i predstavnicima radnika. Jedan od trajnih ciljeva je boriti se protiv stigme i diskriminacije HIV zaraze na radnom mjestu.

U Hrvatskoj je odobren nastavak nacionalnog programa, koji se provodio u razdoblju od 2006. do 2010. godine, pod nazivom *Hrvatski nacionalni program za prevenciju HIV/AIDS-a za razdoblje od 2011. do 2015. godine* (*Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2011.*). Glavni cilj programa je osigurati i dalje nisku razinu poba od HIV infekcije i AIDS-a u Republici Hrvatskoj. Dio planiranih aktivnosti u koji je uključen Hrvatski zavod za zaštitu zdravlja i sigurnost na radu (HZZZZSR) i medicina rada usmjeren je na smanjenje prijenosa infekcije u populaciji radnika migranata i članova posade brodova. Planirane aktivnosti su promoviranje dobrovoljnog, anonimnog i besplatnog savjetovanja i testiranja u populaciji radnika migranata, održavanje radionica za savjetnike u medicini rada, provođenje kontinuiranog savjetovanja o smanjenju rizika od HIV-a za osobe koje odlaze u inozemstvo u ordinacijama koje provode epidemiološku djelatnost i u ordinacijama medicine rada.

Budući da je više od polovice osoba koje su zaražene HIV-om u Hrvatskoj zarazu dobilo u inozemstvu, prepoznata je potreba da hrvatski radnici koji žive i rade u inozemstvu budu obuhvaćeni preventivnim programima kako bi sačuvali svoje zdravlje i zdravlje svojih partnera. Prevalencija HIV-a u populaciji radnika migranata je 0,2 % (*Kolarić, 2007.*), dok je, prema podacima laboratorija koji provode testiranje

na HIV, prevalencija pozitivnih testova na HIV među svim testiranim osobama u Hrvatskoj u razdoblju 2003. – 2006. godine bila oko 0,007 % (*Nemeth Blažić, 2006.*). Među pomorcima je u razdoblju 1985. – 2009. godine zaraženo njih 0,25 % (*Mulić i sur., 2010.*). U Hrvatskoj je u populaciji radnika migranata provedeno nekoliko studija o stajalištima, informiranosti i obrascima spolnog ponašanja. Prva studija o HIV rizicima u Hrvatskoj provedena je u Rijeci između 1994. i 1997. godine u populaciji stranih i hrvatskih pomoraca na uzorku od 2000 ispitanika. Studija je pokazala da je u pomoraca zaraza spolno prenosivim infekcijama bila češća nego u kontrolnoj skupini, što je ukazalo na povećanu opasnost od zaraze HIV-om (*Sesar i sur., 1995., Sesar, 1998.*). Sljedeća istraživanja provedena su u sklopu projekta *Unapređenje borbe protiv HIV/AIDS-a u Hrvatskoj* i programa *Istraživanje i izgradnja kapaciteta za HIV/AIDS i hrvatske radnike migrante* u organizaciji Međunarodne organizacije za migracije. Provedena su tri istraživanja o informiranosti o HIV/AIDS-u i oblicima spolnog ponašanja u populaciji radnika migranata, pomoraca i vozača kamiona u međunarodnom transportu tijekom 2003., 2004. i 2005. godine (*Štulhofer, 2004., Baćak i sur., 2005., Štulhofer i sur., 2006a.*) koja su pokazala da treba provoditi edukaciju i programe prevencije u ovoj populaciji kako bi se smanjio rizik zaraze HIV-om. Istraživanje o rizičnim ponašanjima i informiranosti o HIV-u ponovljeno je 2006. godine kako bi se mogli evaluirati provedeni preventivni programi. Uočene su dvije veće promjene. Unaprijeđena je informiranost radnika o HIV-u i povećana je upotreba kondoma pri spolnom odnosu sa slučajnim partnerom. Upotreba kondoma značajno je povezana s duljinom boravka u inozemstvu i stajalištima ostalih kolega, što upućuje na to da bi najviše utjecaja mogla imati vršnjačka edukacija. Iako u toj populaciji nije opažena nikakva značajna promjena u testiranju na HIV u razdoblju od 2004. do 2006., pokazalo se vjerojatnim da će se testirati oni radnici koji su sudjelovali u preventivnom programu. Istraživanja su zaključno pokazala da su preventivni programi ipak pridonijeli redukciji u rizicima vezanim uz HIV među radnicima migrantima u Hrvatskoj (*Štulhofer, 2006b.*).

ZDRAVLJE RADNIKA MIGRANATA I ULOGA SPECIJALISTA MEDICINE RADA

Radnici migranti zbog specifičnosti svojeg posla, načina života te vrste bolesti od kojih mogu oboljeti koje mogu ugroziti njihovu kvalitetu života i radnu sposobnost iziskuju posebnu pozornost medicine rada. Prepoznata je potreba uvrštavanja ove skupine radnika u posebno osjetljivu skupinu radnika u sklopu specifične zdravstvene zaštite radnika u svrhu zaštite zdravlja na radu.

Radnici migranti su populacija koju je jako teško obuhvatiti preventivnim aktivnostima jer rade izvan državnih granica, najčešće kod velikog broja poslodavaca i najčešće kod stranih poslodavaca. Nema pravih podataka o točnom broju radnika migranata u Hrvatskoj, broj se kreće od 40 000 do 50 000. Prije odlaska u inozemstvo vrlo često za pojedina zanimanja ova skupina radnika treba obaviti pregled u ordinacijama medicine rada kako bi se utvrdila njihova zdravstvena i radna sposobnost. Stoga je uloga medicine rada u zdravstvenom prosvječivanju radnika migranata neprocjenjiva.

Liječnici koji rade s migrantima uočavaju češće: oštećenje lokomotornoga sustava zbog podizanja i povlačenja teških tereta i ponavljajućih pokreta, oštećenja očne sluznice zbog rada s nadražljivcima i u nepovoljnoj mikroklimi, trovanja pesticidima, izloženost karcinogenima i mutagenima, mobing (zlostavljanje na radnom mjestu), stres, zarazne bolesti ovisno o zemlji u kojoj borave (spolno prenosive bolesti, crijevne bolesti, hemoragijske groznice, malarija i druge bolesti) te bolesti kardiovaskularnoga sustava. Učestalost spolno prenosivih bolesti upućuje i na povećan rizik od zaraze HIV-om (*Greiner i sur., 2006.*).

Specijalisti medicine rada u svojim ordinacijama obavljaju preglede pomoraca i članova posade brodova prije ukrcaja na brod i preglede određenih skupina radnika koji odlaze na rad u inozemstvo. Pojedini strani poslodavci, iako Međunarodna organizacija rada to ne preporučuje, traže testiranje na HIV zbog zaposlenja. Kako

bi specijalisti medicine rada mogli na kvalitetan način sudjelovati u provođenju preventivnih programa vezanih uz HIV i spolno prenosive bolesti, te slijediti pravila struke vezane uz preporuke o HIV testiranju važno je da imaju odgovarajuću edukaciju iz savjetovanja o HIV/AIDS-u (*Greiner i sur., 2006., Nemeth Blažić, 2006.*). U preventivnim aktivnostima jedan od važnijih ciljeva je podizati svijest o radnoj migraciji kao čimbeniku koji može dovesti do rizičnih situacija i rizičnog ponašanja za radnike te aktivnosti usmjeriti na usvajanje znanja, stajališta i preventivnih ponašanja u migranata u vezi s HIV-om i ostalim spolno prenosivim bolestima. Postojeći sustav provedbe aktivnosti u vezi sa HIV zarazom može se nadograđivati daljnjom provedbom preventivnih aktivnosti usmjerenih na sve zdravstvene rizike radnika migranata te nadopuniti sustavom stručnih i znanstvenih aktivnosti i istraživanja.

U postojeću mrežu ordinacija medicine rada za prevenciju HIV zaraze nastoji se aktivno uključiti i druge partnere: poslodavce, stručnjake iz zaštite na radu, predstavnike radnika, sindikata i radničkih povjerenika te zdravstvene djelatnike obiteljske medicine.

ULOGA STRUČNJAKA ZAŠTITE NA RADU U EDUKACIJI RADNIKA MIGRANATA

Veza između migracija i HIV/AIDS-a jest složena. Mobilnost sama po sebi nije čimbenik rizika za HIV/AIDS nego su to situacije i moguća ponašanja za vrijeme putovanja ili duljeg boravka koja povećavaju izloženost na zarazu HIV/AIDS-a. Prije odlaska skupine radnika migranata na određene poslove u inozemstvo, bilo na privremeno gradilište ili kamp, oni pohađaju edukaciju iz područja zaštite na radu na specifičnosti radnih zadataka i rizika koji ih tamo očekuju. Identificirani rizici su podloga za provođenje osposobljavanja za rad na siguran način koje treba obuhvaćati i upoznavanje s kulturološkim okruženjem zemlje domaćina, posebice u zemljama drugih vjerskih svjetonazora. S obzirom da su stručnjaci zaštite na radu sastavni dio tima za edukaciju, planiranje, pripremu mehanizacije

i radnika, moraju biti odgovarajuće educirani, a bilo bi dobro da su uključeni i u promicanje preventivnih aktivnosti vezanih uz zdravlje.

Sve aktivnosti temelje se na izravnom uključivanju zaposlenih unutar djelatnosti medicine rada i športa, poslodavaca, stručnjaka zaštite na radu i samih radnika migranata. Njihovo izravno uključivanje važno je na području provođenja samih preventivnih programa stjecanja znanja i vještina i na području usvajanja pozitivnih stavlišta o toleranciji, životu i radu s oboljelima od HIV/AIDS-a. Stručnjaci zaštite na radu svojim aktivnim uključivanjem mogu postati promicateljima znanja o HIV/AIDS-u, prenositi svoja znanja na same radnike te njih osposobljavati i uključivati u tzv. vršnjačku edukaciju. Zakon o zaštiti na radu obvezuje poslodavce da osiguraju rad radnika na siguran način edukacijom radnika. Stoga se preporuča obvezati poslodavce radnika migranata da organiziraju pored osposobljavanja ili paralelno s osposobljavanjem za rad na siguran način i redovitu zdravstvenu edukaciju/pripremu radnika migranata koja će uključivati HIV/AIDS-u i edukaciju o spolno prenosivim bolestima.

ZAKLJUČAK

Potebno je nadograđivati postojeći sustav provedbe aktivnosti u vezi sa HIV zarazom daljnjim usavršavanjem preventivnih aktivnosti usmjerenih na sve zdravstvene rizike radnika migranata te sustavom stručnih i znanstvenih aktivnosti. Za praćenje indikatora provedbe programa važna je suradnja Hrvatskog zavoda za zaštitu zdravlja i sigurnost na radu sa specijalistima medicine rada u ordinacijama i njihova kontinuirana edukacija. Također je značajno u aktivnostima za prevenciju HIV zaraze pozvati na suradnju poslodavce koji obavljaju poslove u inozemstvu, predstavnik radnika te stručnjake zaštite na radu da se aktivno uključe u edukaciju radnika koji bi se osposobili za vršnjačku edukaciju.

LITERATURA

Bačak, V., Šoh D.: *Vozači kamiona u međunarodnom transportu i HIV/AIDS u Hrvatskoj: kvalitativno pilot istraživanje*, IOM, Zagreb, 2005.

Epidemiologija HIV infekcije i AIDS-a u Hrvatskoj, Služba za epidemiologiju zaraznih bolesti, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2011., dostupno na: <http://www.hzjz.hr/epidemiologija/hiv.htm>, pristupljeno: 10.2.2012.

Gjenero-Margan, I. i sur.: *Druga generacija praćenja HIV infekcije i AIDS-a u Republici Hrvatskoj 2003-2006*, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb, 2006.

Gjenero-Margan, I., Kolarić, B.: Epidemiology of HIV Infection and AIDS in Croatia-An Overview, *Coll Antropol*, 30, 2006b., 2, 11-16.

Greiner, N., Knežević, B., Mustajbegović, J., Zavalčić, M.: *HIV/AIDS priručnik u medicini rada i športa*, IOM, Zagreb, 2006.

Kolarić, B.: *Druga generacija nadzora nad HIV infekcijom-seroprevalencija u grupama s povećanim rizikom (doktorska disertacija)*, Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Zagreb, 2007.

Kolarić, B.: Croatia: still a low-level HIV epidemic? – seroprevalence study, *Coll Antropol*, 35, 2011., 3, 861-865.

Matić, S., Lazarus, J.V., Donoghoe M.C. (ur.): *HIV/AIDS in Europe*, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen, 2006.

Mulić, R., Vidan, P., Polak, NK.: HIV infection among seafarers in Croatia, *Int Marit Health*, 62, 2010., 4, 209-214.

Nemeth Blažić, T. (ur.): *Priručnik za HIV savjetovanje i testiranje*, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb, 2006.

Nemeth Blažić, T. (ur.): *Priručnik za HIV savjetovanje i testiranje*, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 3. izdanje, Zagreb, 2009.

Sesar, Ž., Vlah, V., Vukelić, M., Cuculić, M.: Knowledge of seafarers about AIDS problems and their vulnerability to HIV infection, *Bull Inst Marit Trop Med Gdynia*, 46, 1995., 1-4, 19-22.

Sesar, Ž.: *Epidemiološko istraživanje infekcije HIV-om u naših i stranih pomoraca duge plovidbe (doktorska disertacija)*, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 1998,

Štulhofer, A.: *Informiranost o HIV/AIDS-u, stavovi i seksualno ponašanje radnika migranata u Republici Hrvatskoj*, IOM, Zagreb, 2004.

Štulhofer, A., Brouillard, P., Nikolić, N., Greiner, N.: HIV/AIDS and Croatian migrant workers, *Coll Antropol*, 30, 2006a., 2, 105-114.

Štulhofer, A.: *Rizici zaraze HIV-om među hrvatskim radnicima migrantima 2004.-2006.*, IOM, Zagreb, 2006b.

THE PREVENTION OF HIV/AIDS INFECTION AMONG THE MIGRANT WORKERS POPULATION

SUMMARY: Croatia is in the group of countries with a low incidence of HIV infected persons. Starting in 1986, Croatia has continually conducted programs for the suppression and prevention of HIV/AIDS infection. The chief goal of these programs is to maintain in future a low incidence of HIV infection and AIDS. A segment of the planned activities, conducted by the Croatian Institute for Health Protection and Safety at Work and occupational medicine clinics, is focused on reducing the infection incidence among the migrant workers population and ship crews. Activities include promoting voluntary, anonymous and free counseling, as well as testing of migrant workers, organizing workshops for occupational medicine counselors, and permanent counseling on HIV risk reduction for persons migrating to other countries organized by epidemiology clinics and occupational medicine clinics. Efforts are made to include other partners in the existing HIV prevention network, such as employers, occupational safety experts, workers' representatives and trade unions. Occupational safety experts shall thus be actively involved in disseminating information on HIV/AIDS. It is of paramount importance that information be transmitted to the workers and that the workers are trained to assume of role of peer educators.

Key words: *HIV, migrant workers, counseling, peer education*

*Subject review
Received: 2011-12-15
Accepted: 2012-06-28*